

KANSALLISKIRJASTON
TIETOHALLINTOSTRATEGIA 2008 - 2012

2008-01-18

SISÄLLYSLUETTELO

1	YHTEENVETO.....	3
2	NYKYTILA	4
2.1	Organisaatio ja talous.....	4
2.2	Järjestelmät	5
2.3	Palvelut ja asiakkaat	6
3	TAVOITETILA	7
3.1	Järjestelmät	7
3.1.1	Yhtenäinen asiakasliittymä.....	7
3.1.2	Pitkäaikaissäilytys	9
3.1.3	Muut ohjelmistot	9
3.2	Uusi organisaation ja talouden malli kirjastoverkon keskitetyille palveluille	9
3.2.1	Organisaatio	9
3.2.2	Talous.....	10
3.3	Osaamisen ja toimintatapojen kehittäminen.....	10
4	TOIMEENPANOSUUNNITELMA	12

1 YHTEENVETO

Kansalliskirjaston tietohallintostrategia vuosille 2008 - 2012 hahmottelee seuraavien viiden vuoden aikana toteutettavia kansallisia palveluita. Teksti perustuu Kansalliskirjastostrategiaan ja vuoden 2007 aikana pidettyihin asiantuntijakokouksiin, joissa on kuvattu Kansalliskirjaston tietohallinnon nyky- ja tavoitetilä sekä hahmotettu strategiakauden keskeisiä hankkeita.

Uuden vapaakappalelain voimaantulo vuoden 2008 alussa yhdessä elektronisen julkaisemisen jatkuvan kasvun kanssa edellyttävät digitaalisen aineiston pitkäaikaissäilytyksen organisoimista. Strategiassa esitetään pitkäaikaissäilytysjärjestelmän hankintaa muistiorganisaatioiden yhteishankkeena. Tähän tarvittavia ohjelmistoja on kehitteillä, ja strategiakauden lopulla ensimmäiset niistä ovat jo tuotannossa.

Toinen merkittävä ohjelmistoihin liittyvä muutos on asiakasliittymän ja taustajärjestelmien erottaminen. Se mahdollistaa strategiassa esitettävän muistiorganisaatioiden yhteisen helppokäyttöisen hakujärjestelmän rakentamisen.

Uusien järjestelmien rakentaminen ja kirjastojen muu tietohallinnon alan yhteistyö voidaan organisoida tehokkaasti vain jos yhteisten IT-asioiden nykyinen, ohjelmisto- ja kirjastosektori kohtaisiin konsortioihin perustuva päätöksentekojärjestelmä yhtenäistetään. Tavoitteeksi tulee asettaa yksi yhteinen konsortio, jonka avulla kirjastojen verkostomaisen yhteistyön tehokkuus voidaan maksimoida.

Jotta Kansalliskirjasto ja muu kirjastoverkko pystyy vastaamaan uusiin haasteisiin, on strategiakauden alussa kartoitettava tulevaisuudessa tarvittava osaaminen ja yhteiset toimintatavat. Selvitykseen perustuen on laadittava suunnitelma, jolla varmistetaan kansallisia palveluita kehittävän ja soveltavan henkilöstön ammattitaidon tarkoituksenmukainen kehittyminen.

Päävastuun tietohallintostrategian laadinnasta on kantanut Kansalliskirjaston triangeliitti. Sen työtä on tukenut kirjastoverkon edustajista koottu aivoriihi, joka kokoontui vuoden 2007 kevään ja syksyn mittaan kolmesti.

2 NYKYTILA

2.1 Organisaatio ja talous

Suomen kirjastoverkko koostuu neljästä sektorista: yliopistokirjastot, ammattikorkeakoulukirjastot, yleiset kirjastot ja erikoiskirjastot. Kullakin sektorilla toimii kirjastojen yhteistyötä koordinoiva yhteistyöelin.

Kansalliskirjasto, joka on Helsingin yliopiston erillislaitos, toimii vuonna 2006 voimaan tulleen yliopistolain mukaan koko kirjastoverkon palvelu- ja kehittämiskeskuksena. Sillä ei kuitenkaan ole kokonaisvastuuta koko kirjastoverkon ylittävistä koordinoinnista ja kehittämisestä. Kirjastojen järjestelmiä varten on perustettu konsortioita, mm. yliopistojen kirjastojärjestelmän Linnea2-konsortio ja ammattikorkeakoulujen vastaava AMKIT-konsortio. FinELib-konsortio vastaa verkkoaineiston hankinnasta kaikille neljälle kirjastosektorille sekä Nelli-tiedonhakuportaalin ylläpidosta ja kehittämisestä kolmelle sektorille (yliopistot, ammattikorkeakoulut ja yleiset kirjastot). Kansalliskirjasto koordinoi ja kehittää lisäksi kirjastostandardeja sekä tieteellisten kirjastojen tilastointia ja siinä tarvittavaa järjestelmää. Yleisten kirjastojen keskuskirjasto tuottaa keskitettyjä palveluita omalle sektorilleen, minkä lisäksi yleiset kirjastot ovat aktiivisesti muodostaneet alueellisia yhteistyöverkostoja, ”kimppoja”.

Kirjastoverkon kaikilla sektoreilla on odotettavissa muutoksia korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen, sektoritutkimuksen uudistamisen sekä kunta- ja palvelurakennemuutosten myötä. Joka puolella pyritään nykyistä suurempiin hallintokokonaisuuksiin, mikä tulee vähentämään korkeakoulujen samoin kuin kunnankirjastojen lukumäärää ja suurentamaan niiden kokoa. Samalla myös yliopistokirjastojen oikeudellinen asema ja hallintomallit muuttuvat. Verkostojen merkitys kasvaa ja ne tulevat kilpailemaan organisaatioiden kanssa. Keskittäminen ja palvelukeskukset yleistyvät.

Opetusministeriössä kulttuuripolitiikan osaston viestintäkulttuuriyksikön vastuulla ovat yleiset kirjastot ja opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston vastuulla ovat Kansalliskirjasto sekä yliopisto- ja ammattikorkeakoulukirjastot. Muistiorganisaatioiden yhteistyön edistämistä ja yhteisten hankkeiden koordinoimista varten on joulukuussa 2007 perustettu kirjasto-, arkisto- ja museohallinnon ryhmä.

Hallinnolliset rajat sekä ministeriöissä että kirjastokentällä ovat usein esteenä pitkäjänteiselle ja kokonaisnäkemykselliselle kehittämiselle. Hallinnollisten rajojen vuoksi yleiset kirjastot ja erikoiskirjastot ovat korkeakoulukirjastoihin nähden eriarvoisessa asemassa. Tiedonsaannin turvaaminen tietoyhteiskunnassa edellyttää ministeriörajat ylittävää tietohuollon johtamista.

Työn ja vastuiden jako Kansalliskirjaston, Varastokirjaston ja yleisten kirjastojen keskuskirjaston välillä pitää selvittää.

Jotta paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten palvelujen tuotanto on koordinoitua, tarvitaan eri tahojen välistä yhteisymmärrystä ja eri toimijoiden välisten rajojen madaltamista. Esim. sähköisten aineistojen pitkäaikaissäilytys edellyttää perinteiset organisaatorajat ylittävää yhteistyötä ei vain kirjastojen, arkistojen ja museoiden välillä vaan myös ministeriöiden välillä. Nykyisellään ei ole selvää, miten digitaalisen aineiston pitkäaikaissäilytyksen työnjako hoituu toisaalta kirjastoissa, toisaalta kansallisella tasolla.

Kirjastopalvelujen rahoitusmallit ovat moninaiset. Yliopistot päättävät rahoituksen kohdentamisesta kirjastoilleen. Opetusministeriö myöntää vuosittain kansalliskirjastotoimintaan määrärahan valtion yliopistobudjetin valtakunnallisesta osuudesta. Osa kansalliskirjaston budjetista tulee Helsingin yliopistolta. Toimintaa rahoitetaan lisäksi maksupalvelutuloilla ja projektirahoilla. Ammattikorkeakoulujen rahoitus tulee sekä valtiolta että kunnilta. Kunnat vastaavat yleisten kirjastopalveluiden järjestämisestä ja saavat siihen valtionrahoitusta. Erikoiskirjastot rahoitusperusteet vaihtelevat kehysorganisaatiosta riippuen. Kirjastopalvelujen kehittämistä on rahoitettu paljolti projekteilla.

2.2 Järjestelmät

Nykyisellään palveluita tuotetaan usealla järjestelmällä, jotka myös näkyvät käyttäjälle hyvin erilaisina. Tuotetuissa palveluissa on aukkoja, mutta myös päällekkäisyyksiä, ja samaa tietoa tarjotaan usean käyttöliittymän kautta. Monen järjestelmän samanaikainen ylläpito vaatii resursseja sekä jatkuvaa osaamisen turvaamista. Järjestelmiä tulee myös kehittää jatkuvasti vastaamaan asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin. Järjestelmät eivät aina toteuta standardirajapintoja, mikä vaikeuttaa yhtenäisten palveluiden tuottamista.

Voyager-kirjastojärjestelmä on käytössä yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla. Molemmilla on erilliset konsortiot päätöksentekoa varten. Kansalliskirjasto tarjoaa keskitetysti vain osan ylläpidosta, ja asiakasorganisaatioilla on myös suuri ylläpitovastuu. Voyagerin kehitystyö on vähäistä johtuen niukoista resursseista ja ongelmista suhteessa järjestelmäntoimittajaan. Kirjastojen on ollut pakko rakentaa itse Voyageria tukevia pieniä sovelluksia. Näiden ”viritysten” ylläpito vaatii resursseja. Voyager on varsin jäykkä ja tukee huonosti kirjastoalan tiedonsiirto-standardeja, mikä vaikeuttaa eri järjestelmillä tuotettujen palvelujen integrointia toisiinsa. Voyagerilla toteutettu Linda-yhteisluettelo on kallis ja hankala ylläpitää järjestelmän puutteellisen toiminnan edellyttämän manuaalisen työn takia. Pilottiprojektilla tutkitaan, onko ohjelmistotoimittajamme toinen kirjastojärjestelmä (Aleph) ratkaisu tähän ongelmaan.

Yleisten kirjastojen ja erikoiskirjastosektoreilla järjestelmätilanne on ollut hajanaisempi kuin muilla sektoreilla, mutta yritysfuusiot ovat muuttaneet tilanteen niin, että yleisillä kirjastoilla on vuoden 2008 alusta vain kaksi merkittävää järjestelmätoimittajaa: Ab Axiell Kirjastot Oy sekä Innovative Interfaces. Aikaa myöten tämä johtanee kirjastojärjestelmäsovellusten määrän vähenemiseen.

MetaLib-portaali ja SFX-linkityspalvelu ovat käytössä erikoiskirjastoja lukuun ottamatta kaikilla kirjastosektoreilla. Kansalliskirjasto vastaa pääosin teknisestä ylläpidosta, mutta asiakkailla on vastuullaan paikallisten määritysten tekeminen, jonka merkitys on asiakkaiden kannalta keskeinen. Asiakkaiden erilaiset tekniset valmiudet asettavat haasteita paitsi ohjelmistolle, myös käyttäjäkoulutukselle, joka sekin hoidetaan pääosin paikallisesti. Järjestelmät kehittyvät koko ajan, mutta eivät kovin nopeasti. Portaalin loppukäyttäjien tiedonhaun valmiudet ovat hyvin erilaisia. Käyttäjät haluavat löytää etsimänsä tiedon helposti, mutta tulosten pitää silti olla laadukkaita. Kirjasto 2.0 -ominaisuuksien toteuttaminen nykyiseen portaaliympäristöön on haasteellista. SFX ei avaudu loppukäyttäjille helposti, ja sen toiminnallisuuden pitäisi sulautua paremmin osaksi palveluja tarjoamatta kuitenkaan epäolennaisia vaihtoehtoja.

Yleisenä julkaisuarkistoratkaisuna Kansalliskirjasto tarjoaa räätälöityä DSpace-sovellusta. Eräät korkeakoulut ovat perustaneet omia julkaisuarkistojaan, mutta varsinkaan pienemmillä organisaatioilla ei välttämättä ole resursseja eikä halua tehdä tätä itse. Korkeakoulujen verkos-

sa julkistamien dokumenttien määrä kasvaa nopeasti, ja aineiston varastointi ja verkkoon asettaminen on järkevää hoitaa yhteisellä järjestelmällä ja yhtenäisin periaattein. Julkaisuarkistoihin asetettujen dokumenttien saatavuutta verkossa tukevat mm. Kansalliskirjaston tuottama URN-palvelu sekä yhteisten kuvailujärjestelmien (formaattit, asiasanastot) soveltaminen.

Digitoinnin tuotantoprosessi on monimutkainen, eivätkä nykyiset järjestelmät tue massadigitointia riittävästi. Digitointiprosessien logistinen hallinta vaatii oman tuotantoympäristön kehittämistä. Ympäristön on tuettava fyysisen aineiston kulkua tuotantoprosessissa, digitaalisen kopion käsittelyä ja tallennusta sekä metadatan keruuta läpi ketjun. Suuri osa Kansalliskirjaston digitoimasta aineistosta asetetaan käyttöön itse rakennetun järjestelmän avulla.

Kansalliskirjastolla on uuden lain myötä velvollisuus digitaalisessa muodossa olevan kulttuuriperinnön säilyttämiseen. Kansalliskirjasto kerää kotimaista verkkoaineistoa tekemällä verkkoharavoiteja. Varsinaista digitaalisen aineiston pitkäaikaissäilytystä ei ole kuitenkaan vielä toteutettu.

Halti on Kansalliskirjastoa ja sen asiakkaita varten rakennettu elektronisten aineistojen hallintajärjestelmä. Se on pitkälle räätälöity paikallisia tarpeita varten. Se toteuttaa toisaalta osan suurien ERM-järjestelmien (Electronic Resource Management) ominaisuuksista ja toisaalta toimintoja, joita niistä ei löydy.

Suomen tieteellisten kirjastojen yhteistilastotietokanta KITT otettiin käyttöön vuonna 2003. Siihen kerätään ISO 2789 –standardissa määritellyt tilastotiedot. Sovelluksessa on ollut lastentauteja, joista on syksyyn 2007 mennessä päästy valtaosin eroon. Vastaavaa tuotetta ei voida hankkia perinteisiltä kirjastojärjestelmätoimittajilta.

Halti, KITT tai muutkaan nykyiset sovellukset eivät tarjoa vaivattomasti kirjastojen vaikuttavuuden ja tehokkuuden analysointiin tarvittavaa tietoa. Tämä johtuu toisaalta järjestelmien, toisaalta standardoinnin puutteista.

2.3 Palvelut ja asiakkaat

Kirjastosektoreiden asiakkailleen tarjoamissa palveluissa on tällä hetkellä kaikissa oma käyttöliittymänsä sen lisäksi, että useimpia voidaan käyttää myös yhden tai useamman asiakasliittymäsovelluksen kautta. Nelli-portaali tarjoaa varsin laajasti erilaisia aineistoja ja tietokantoja, Helsingin kaupunginkirjaston toteuttama Frank-monihaku keskittyy kotimaisten kirjastojen aineistoluetteloihin.

Menestyksekkäs tiedonhaku edellyttää, että asiakas tietää, mistä hänen kussakin tapauksessa kannattaa hakea, ja monessa tapauksessa lisäksi, että hän hallitsee tarvitsemiensa palveluitten omat käyttöliittymät. Asiakas joutuu opettelemaan portaalin ja kirjastojärjestelmien lisäksi mm. digitoitujen kokoelmien, julkaisuarkistojen ja monien lisensoitujen aineistojen käytön. Kaikkia niitä ei ole voitu integroida asiakasliittymäsovelluksiin kohdejärjestelmien puuttuvan standardituen vuoksi.

Aineistojen käyttöoikeuksien rajoitusten vuoksi tunnistautuminen on tarpeen monissa palveluissa. Sama koskee tietysti käyttäjäkohtaisten palveluiden käyttöön saamista. Yhtenäistä tunnistautumismenettelyä ei ole, joskin yhä useammassa korkeakoulujen palvelussa on käytössä kertakirjautumisen mahdollistava Shibboleth. Osa kansainvälisistä kustantajistakin on jo otta-

nut Shibboleth-tunnistautumisen käyttöön. Mutta elektronisten aineistojen käyttöoikeus perustuu edelleen pääsääntöisesti IP-osoitteeseen, minkä vuoksi yhtenäisen tunnistautumismenetelyn soveltaminen on vaikeaa.

Sekä käytettävissä olevat asiakasliittymät että tunnistautumismenetelmät ovat pitkälti organisaatiosidonnaisia. Tästä sekä edellä mainituista syistä ainakin korkeakoulu- ja ammattikorkeakoulukirjastot kouluttavat asiakkaitaan erilaisten palveluitten käyttöön.

Tietojärjestelmien omat käyttöliittymät ovat edelleen tarpeen laajempien hakutapojen ja saatavuustietojen saannin takia. Kirjastojärjestelmissä on toistaiseksi pidettävä yllä omaa käyttöliittymää jo senkin vuoksi, että tämän hetken asiakasliittymäjärjestelmät eivät tarjoa asiakkaille painetun aineiston lainaukseen liittyviä toimintoja – varauksia, lainojen uusimisia eikä omien tietojen näyttöä.

3 TAVOITETILA

3.1 Järjestelmät

Nykyisessä arkkitehtuurissa jokaisella taustajärjestelmällä on oma integroitu asiakasliittymä. Uudessa kirjastojärjestelmäarkkitehtuurissa se jaetaan kahteen erilliseen osaan: asiakasliittymään ja taustajärjestelmiin. Asiakasliittymä on loppukäyttäjille näkyvä käyttöliittymä, joka tarjoaa yhtenäisen näkymän taustajärjestelmien palveluihin. Taustajärjestelmiä ovat esim. kirjastojärjestelmä, pitkäaikaissäilytysjärjestelmä, monihakupalvelu ja digitaaliset arkistot.

3.1.1 Yhtenäinen asiakasliittymä

Monesta nykyisestä rinnakkaisesta palveluiden käyttöliittymistä siirrytään yhteen käyttöliittymään. Kaikki tutkimuksen ja opetuksen laadukkaat ja relevantit tietovarannot tarjotaan asiakkaille yhden luukun palveluna. Palvelussa yhdistyvät paitsi kirjastojen, myös museoiden, arkistojen ja muiden tiedontarjoajien aineistot. Palvelu perustuu siis asiakkaiden tarpeisiin, ei organisaatorajoihin tai aineistotyyppien erotteluun.

Asiakkaiden käytössä on kattava, ominaisuuksiltaan monipuolinen ja ajanmukainen tiedonhaun käyttöliittymä. Se vastaa asiakkaiden odotuksiin tiedonhaun nopeudesta ja tuloksellisuudesta. Tunnistautumalla asiakkaat saavat omat palvelunsa käyttöön aina ja kaikkialla.

Käyttöliittymä on räätälöitävissä. Palveluorganisaatiot voivat rakentaa eri asiakasryhmille oletusnäkyviä, mutta myös asiakkaat itse voivat räätälöidä omaa työympäristöään.

Tiedonhaku voidaan myös upottaa oppimisalustoihin ja muihin verkkoympäristöihin niin, että siitä tulee luonteva osa käyttäjän verkossa työskentelyä ja oleskelua. Kirjastopalveluihin ei tarvitse erikseen hakeutua, vaan ne ovat aina tarjolla. Käyttöliittymäpalvelut toteutetaan yhteisöllisesti Kirjasto 2.0 -filosofian mukaisesti. Kirjasto 2.0 on kirjastojen verkkopalvelujen muodostamista koskeva ajattelutapa sekä tähän ajattelutapaan kytkeytyvä joukko teknologioita. Lähtökohtana on tiedon löytämisen ja paikallistamisen vaivattomuus, verkkosisällön yksilö- ja ryhmäkohtainen räätälöitävyys sekä käyttäjien osallistuminen palvelujen tuottamiseen. Kirjasto 2.0:n pohjalta kirjastot pystyvät vastaamaan käyttäjien muuttuviin odotuksiin ja tarpeisiin.

Käyttöliittymän ja tietolähteiden yhteydet perustuvat standardeihin. Kuka tahansa tiedontarjoaja voi standardeja noudattamalla mahdollistaa aineistojensa näkyvyyden palvelussa. Tiedontarjoaja voi levittää aineistoaan useiden palveluntarjoajien kautta, ja palveluntarjoaja voi käyttää hyväkseen useita tiedontarjoajia. Lisäksi standardointi ja yhtenäiset käytännöt ulotetaan mm. asiakkaiden autentikointiin ja auktorisointiin.

Käyttöliittymä perustuu mahdollisimman pitkälti tietovarantojen etukäteen indeksointiin. Dataa voidaan näin käsitellä asiakkaiden kannalta mielekkäiksi kokonaisuuksiksi, ja haut ovat nopeita. Indeksointia täydentää tarvittavassa määrin tosiaikainen monihaku etätietokantoihin.

3.1.2 Pitkäaikaissäilytys

Muistiorganisaatioiden nykyiset digitaalisen aineiston hallintajärjestelmät kuten DSpace eivät takaa pitkäaikaissäilytystä. Niiden avulla ei esimerkiksi voida tallentaa aineiston luovuttajien tietoja eikä ylipäätään ohjata tyydyttävästi aineiston luovuttamista säilytysjärjestelmään. Sähköisen aineiston pitkäaikaissäilytystä varten on hankittava erillinen ohjelmisto. Lisäksi on organisoitava tämän sovelluksen hankintaan, käyttöönottoon ja soveltamiseen liittyvä muistiorganisaatioiden välinen yhteistyö ja kehitettävä tarvittavat uudet työmenetelmät.

Kirjastojen, arkistojen ja museoiden perinteiset tuotantojärjestelmät on räätälöity niiden tarpeita vastaaviksi. Käyttöliittymän tavoin pitkäaikaissäilytysohjelmisto ei ole tarkka ympäristöstään: sama ohjelma voi soveltua kaikille, kunhan se noudattaa vakiintuneita kansainvälisiä standardeja kuten ISO:n Open Archival Information System'iä (OAIS). OAIS:n ja pitkäaikaissäilytyksen menetelmien ja välineiden tunnettuutta Suomessa pitää lisätä, jotta kaikki alan hankkeet Suomessa saadaan pitävälle ja yhtenäiselle pohjalle.

Pitkäaikaissäilytysjärjestelmällä on keskeinen rooli elektronisen vapaakappaleiden (ja asiakirjojen) luovutusprosessissa. Alan ohjelmistojen kehityksen seuranta ja pilotointi on tärkeää, jotta järjestelmien soveltuvuudesta Suomen oloihin saadaan tietoa.

Ohjelmistohankintojen ohella pitkäaikaissäilytykseen tarvitaan erittäin luotettava tekninen ympäristö tiloineen ja laitteineen. Kansalliskirjastolla sen paremmin kuin muillakaan kirjastoilla ei ole tämäntyyppisten ympäristöjen rakentamisen edellyttämää osaamista. Palvelun tarjoaja olisi hyvä valita jo toteutusprojektin alkuvaiheessa, jotta pitkäaikaissäilytyksen edellyttämät vaativat tekniset ratkaisut voidaan suunnitella ja toteuttaa yhteistyössä.

3.1.3 Muut ohjelmistot

Kirjastojen kansallisen yhteisluettelon toteuttaminen aloitetaan modernisoimalla nykyisen Linda-yhteistietokannan ohjelmisto sekä kasvattamalla järjestelmään osallistuvien kirjastojen määrää on yksi strategiakauden keskeisistä tavoitteista. Aidosti kansallinen yhteisluettelo helpottaa oleellisesti kirjastojen kokoelmien yhteiskäyttöä ja asiakaspalvelua. Se voisi myös muodostaa perustan kansalliselle kirjastojärjestelmäpalvelulle.

Lindan uusi ohjelmisto ja syksyllä 2007 käyttöön otettu kirjastokonsortioiden yhteinen palvelin luovat tekniset edellytykset Lindan ja Arton avaamiselle vapaaseen kansalaiskäyttöön.

Kaukopalvelun tehostaminen ja muuttaminen asiakastoimiseksi edellyttävät uutta kaukopalveluohjelmistoa, jonka hankintaprosessi on jo alkanut.

Tietojärjestelmiä ja kirjastoalan standardeja kehitetään niin, että sovellukset mahdollisimman automaattisesti keräävät käytön vaikuttavuuden ja tehokkuuden analysointiin tarvittavaa tilastotietoa.

3.2 Uusi organisaation ja talouden malli kirjastoverkon keskitetyille palveluille

3.2.1 Organisaatio

Tehokas päätöksenteko edellyttää kirjastosektoreiden nykyisten konsortioiden yhdistämistä. Yhteisellä konsortiolla on myös se etu, että korkeakoulu- ja kuntakentän rakenteelliset muutokset voidaan ottaa joustavasti huomioon. Lisäksi yhteinen konsortio helpottaa oleellisesti kirjastoverkoston ohjausta.

Ajallisesti konsortioiden sulauttamisen pitäisi toteutua strategiakauden alussa, koska myöhemmin tehtävät suuret hankintaratkaisut on helpointa valmistella uudessa organisaatiossa.

Yhteinen käyttöliittymä/tiedonhakuohjelmisto, digitaalisen aineiston pitkäaikaissäilytysjärjestelmä ja Digitalian vaatimat ratkaisut ovat hyviä esimerkkejä sovelluksista, jotka eivät enää ole toimialaspesifejä, vaan soveltuvat kaikille muistiorganisaatioille ja periaatteessa laajemmallekin käyttäjäjoukolle.

Organisaatorajat ylittävän yhteistyön peruslinjauksia on tehty opetusministeriön hallinnonalan tietohallintostrategiassa, valtionhallinnon muissa strategiajulkaisuissa sekä opm:n sähköisen aineiston pitkäaikaissäilytystä ja käyttöä pohtivassa työryhmässä, jonka muistiorganisaatioiden yhteistyön tärkeyttä korostava loppuraportti julkistettiin tammikuussa 2008 (http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Sahkoisen_aineiston_pitkaaikaissailytys_ ja_kaytto.html). Yhteishankkeiden toteutusta ja palvelujen ylläpitoa ja kehittämistä varten tarvitaan yhteistyöelin, jonka rakenne (neuvottelukunta, konsortio tai jokin muu) ja toimiala on päätettävä.

3.2.2 Talous

Kansalliskirjaston ja kirjastoverkon keskitetyt palvelut kohdistuvat tulevaisuudessa kirjasto-toimialalle, opetusministeriön hallinnonalalle tai joissakin tapauksissa koko valtionhallintoon/julkishallintoon.

Uusien palveluiden toteutuksen rahoittaminen voidaan organisoida eri tavoin riippuen niiden katteesta ja sisällöstä. ValtIT ja/tai KuntaIT soveltuvat koko julkishallinnon palveluiden keskitetyksi rahoituslähteeksi etenkin silloin, kun kyseinen toiminta on valtionhallinnon yleisissä strategioissa linjattua. Esimerkki tämäntyypisistä kärkihankkeista on pitkäaikaissäilytys. Opm:n hallinnonalalle suunnattavat palvelut kuten yhteinen kirjastojärjestelmä voidaan organisoida joko tilaaja-tuottajamallin mukaisina maksullisina palveluina tai keskitetyn rahoituksen turvin riippuen palvelun luonteesta.

Kirjastoverkolle suunnattuja keskitettyjä palveluja voidaan kehittää tehokkaasti jos sektorit synkronoivat toimintaansa ja kirjastojen / muistiorganisaatioiden yhteistyöverkostoa johdetaan hallitusti. Yhteinen konsortio ja jaettu näkemys palvelujen kehittämistarpeista ovat tässä avuksi.

3.3 Osaamisen ja toimintatapojen kehittäminen

Kirjastoissa tarvitaan jatkossa sekä entistä vankempaa alamme ICT-osaamista että kokonaisnäkemyksiä tuovaa moniosaamista. Uusia alueita ovat esim. Web 2.0 –pohjaisten palvelukonseptien kehittäminen ja juridiikka. Erikoisosaajien kohdalla on varmistettava, että palkkataso on kilpailukykyinen. Henkilökunnan kehittyminen monialaisiksi osaajiksi tulee taata soveltuvilla täydennyskoulutuskursseilla ja sisäisillä perehdytysohjelmilla. Kansalliskirjaston ja kir-

jastoalan yleensä imagoa hyvänä työnantajana tulee vahvistaa, jotta avoimiin tehtäviin saadaan osaavia hakijoita.

Elektronisen julkaisemisen myötä kirjastoalan tehtäväkenttä laajenee ja menee osittain päällekkäin muiden muistiorganisaatioiden ja myös muun julkishallinnon kanssa. Julkishallinnon kannalta tämä päällekkäisyys on haaste ja mahdollisuus: vähenevien resurssien ja kiristyvien tulostavoitteiden paineessa on olennaista kehittää sekä yhteistyötä että työnjakoa. Eri tehtäväalueille kuten pitkäaikaissäilytykseen tai yhteisten hakujärjestelmien luontiin tulee nimetä kansalliset vastuutahot ja luoda yhteistyön edellyttämä organisaatio.

Kirjastoalan ydinosaimiseen kuuluvat mm. aineiston kuvailumenetelmät, elektronisten aineistojen hallinnointi sekä tiedonhakujärjestelmät. Näillä alueilla Kansalliskirjasto on jo pitkään tarjonnut koko Suomen kirjastoverkolle sekä keskitettyjä ratkaisuja ja palveluita että koulutusta ja konsultointia. Lisäkoulutusta tarvitaan uusissa palveluissa, kuten julkaisuarkistojen soveltamisessa. Keskitetyillä palveluilla ja osaamisen jakamisella tuetaan kirjastoverkoston tasapainoista kehitystä.

Digitointiin kehitetään uusia palveluita (muun muassa musiikin ja monografioiden tuotantolinjat, massadigitointiin liittyvän erityisosaamisen jakaminen).

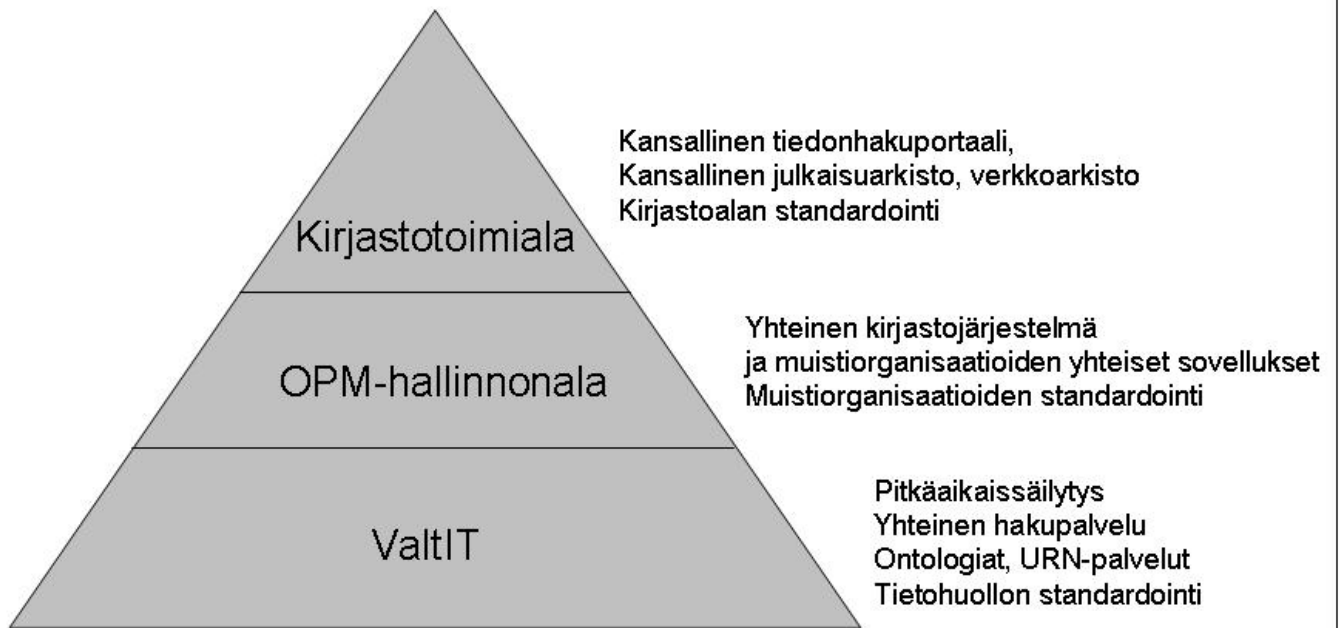
Strategiakaudella pyritään luomaan ValtIT:n rahoittamana hankkeena muistiorganisaatioiden yhteiset, taustajärjestelmistä erilliset käyttöliittymä/tiedonhaku-sovellus sekä pitkäaikaissäilytysjärjestelmä. Näiden sovellusten edellyttämä erityisosaaminen on hankittava, ja järjestelmien keskeisten käyttäjäorganisaatioiden on sovittava keskenään tähän liittyvästä työnjaosta sekä edelleen sovellusten ylläpitovastuista. Järjestelmien edellyttämän teknisen ympäristön toteutuksesta neuvotellaan CSC:n kanssa.

Keskitettyjen palvelujen rakentamisessa ja omimmalla alallaan tiedonhallinnan organisoinnissa Kansalliskirjasto voi tukea koko julkishallintoa. Kirjasto on jo nyt tarjonnut rajoitetusti metatatastandarien ja tesaurusten kehittämistä ja ylläpitoa. Tätä kirjoitettaessa tuen tarve on huomattavasti resursseja suurempi, ja kohdistuu osin uusille tai vasta kehitteillä oleville aloille kuten ontologioiden kehittämiseen ja URN-tunnisteiden soveltamiseen. Tämä ongelma voidaan poistaa vain lisäresurssein ja uusien alojen asiantuntijoita kouluttamalla ja rekrytoimalla.

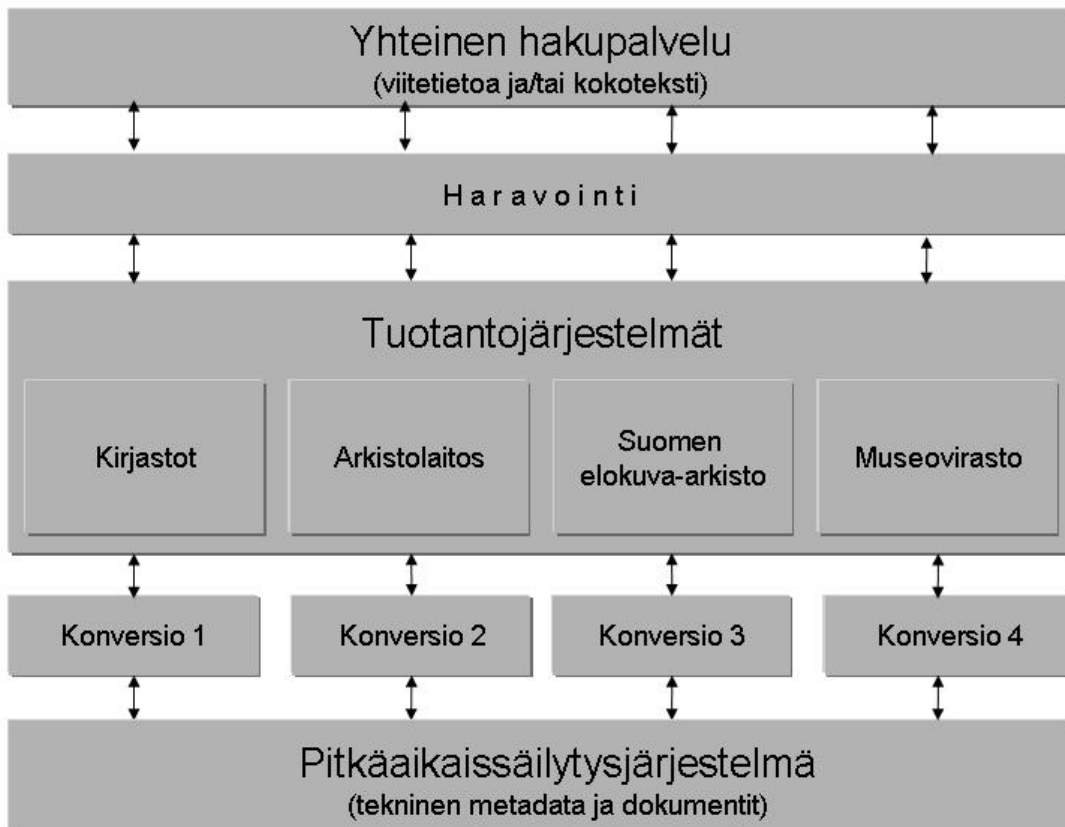
4 TOIMEENPANOSUUNNITELMA

Kehittämiskohde	IT-linjaus	Ajoitus ja vastuu
Yhteinen asiakasliittymä	Asiakaspalvelun kehittäminen muistiorganisaatioiden yhteisellä tiedonhakupöytätyökalulla ja käyttöliittymällä	Ohjelmiston hankinta 2009 Hakupöytätyökalun laajentaminen 2010–2012 Vastuu: Kansalliskirjasto (Osa PAS-hanketta)
Kansallinen yhteisluettelo	Kirjastojen kansallisen yhteisluettelon luonti	Ohjelmiston hankinta 2008 Yhteisluettelon katteen laajentaminen 2009–2012 Vastuu: Kansalliskirjasto
Digitoinnin tuotannonohjaus	Massadigitoinnin edellyttämän tuotannonohjausjärjestelmän rakentaminen	Ohjelmiston kehittäminen 2009–2010 Vastuu: Kansalliskirjasto
Pitkäaikaissäilytys (PAS)	Sähköisten dokumenttien pitkäaikaissäilytyksen takaaminen (kansallinen ratkaisu)	Pitkäaikaissäilytys 2009–2012 Vastuu: Kansallisarkisto
Konsortiot	Tietohallintoa koskevan päätöksenteon tehostaminen yhdistämällä nykyiset ohjelmistokonsortiot. Aluksi selvitetään nykyiset päätöksentekojärjestelmät ja rahoitusmallit	Nykymallin selvitys 2008 Uusi konsortio 2009 Vastuu: Kansalliskirjasto koordinoi
Osaaminen ja toimintatavat	Selvitetään uudet osaamistarpeet ja nykyisten toimintatapojen muutostarve	Selvitysprojekti 2008 Vastuu: Kansalliskirjasto

Palveluiden vastuujakoluonnos



Muistiorganisaatioiden järjestelmäarkkitehtuuriluonnos



Toimeenpanosuunnitelma

	2008			2009			2010			2011			2012		
Osaaminen ja toimintatavat	Osaamis-selvitys			Toimintatapa-selvitys											
Järjestelmät		Yhteinen asiakasliittymä					Hakujärjestelmän laajentaminen								
		Pitkäaikaissäilytys					Kansallinen yhteisluettelo								
		Digitoinnin tuotannonohjaus													
Organisaatio	Konsortio-selvitys			Uusi konsortio											